

Білоцерківська міська рада
Білоцерківська міська централізована бібліотечна система
Білоцерківське рицарське коло
Товариство охорони старожитностей Київщини
Наукове товариство імені братів Вацлава і Едварда Руліковських
Білоцерківська міська організація
Українського товариства охорони пам'яток історії та культури

Місто Біла Церква: історія самоврядування та символіки

Біла Церква
2007

ББК 63.3 (4УКР – 2Біла Церква) + 26.89 (4УКР – 2Біла Церква)
М 65

У збірнику розміщено статті, які присвячені історії самоврядування міста Біла Церква. Розглянуто надання місту привілеїв великими князями та королями Зигмунтом II Августом, Стефаном Баторієм та Зигмунтом III протягом 1555-1620 рр., діяльність Білоцерківської міської думи в 1917-1919 рр. та генезу міської символіки. Подано також спроби систематичного огляду розвитку міського самоврядування на тлі майже тисячолітньої історії міста.

Видання адресоване історикам та краєзнавчій громадськості.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. З історії міського самоврядування.....	7
Євген Чернецький, Олександр Ярмола. Нарис історії самоврядування міста Білої Церкви	9
Євген Чернецький. Місто Біла Церква у світлі великокнязівських і королівських привілеїв (1555- 1620 рр.).....	17
Привілеї великого князя Зигмунта-Августа та короля Стефана Баторія	20
Перший магдебурзький привілей (1588 р.) та його наслідки	24
Другий магдебурзький привілей (1620 р.) та його перспективи.....	28
Підсумки.....	41
Олександр Ярмола. Хроніка засідань Білоцерківської міської думи (1917-1919 рр.)	43
РОЗДІЛ II. Герб і прапор	53
Андрій Гречило. Давні символи Білої Церкви	55
Олег Однороженко. Печатка білоцерківського полковника Семена Палія як свідчення про герб міста Білої Церкви	63
Євген Чернецький. Прийняття герба та прапору Білої Церкви в 1998 р. Хроніка подій	67
РОЗДІЛ III. Літопис міського самоврядування	89
Євген Чернецький, Олександр Ярмола. Короткий літопис самоврядування міста Білої Церкви	91
Відомості про авторів.....	99

Хроніка засідань Білоцерківської міської думи (1917-1919 рр.)

На початку ХХ століття у житті білоцерківської громади відбуваються значні зміни. Згідно із постановою Тимчасового уряду від 3 червня 1917 року Біла Церква отримала статус міста⁷⁵. Це дозволило місцевій громаді сформувати відповідно до законів Російської імперії повноцінні органи самоврядування: міську думу та її виконавчий орган – міську управу. Організація виборів до думи була покладена на Білоцерківський комітет громадських організацій⁷⁶. Вибори відбулися 15 липня⁷⁷. До думи було обрано: гласних – 56, кандидатів – 127 чоловік⁷⁸.

Протягом другої половини 1917 року була сформована основна структура органів міського самоврядування, яка майже не зазнала змін протягом майже двох років⁷⁹. У 1919 р., із остаточним встановленням більшовицької влади, місто втрачає самоуправління, яке, вже в формі міської ради, відновлюється тільки у середині 1920-х років.

Матеріали засідань Білоцерківської міської думи представляють цікавий зріз білоцерківського життя періоду 1917-1919 рр., дозволяють сучасному історику по-іншому подивитися на події 90-річної давнини. Уявляється, що деякі питання, які ставилися і розглядалися на думських засіданнях, можуть бути корисними і сьогодні для вироблення шляхів і стратегій розвитку сучасного самоврядування.

Нижче наведена хроніка засідань не є самодостатньою, а швидше являє собою показчик, спираючись на який, історик-дослідник може зручніше взятися за дослідження окремих сфер життя тогочасної білоцерківської міської громади.

⁷⁵ ДАКО, ф. 1716, оп. 2, спр. 39, арк. 3.

⁷⁶ Кашкін Б. Й., Бурлака С. І. *В період боротьби за українську державність* // Біла Церква. Шлях крізь віки. – Біла Церква: Буква, 1994. – С. 127.

⁷⁷ Там само. – С. 133.

⁷⁸ ДАКО, ф. 1716, оп. 2, спр. 9, арк. 20-23.

⁷⁹ Див.: Ярмола О. В. *Формування органів Білоцерківського міського самоврядування в 1917 р. (за матеріалами протоколів засідань Білоцерківської міської думи)* // На шляху до суверенності Української держави. Матеріали наукових читань Білоцерківського краєзнавчого музею, присвячених 90-річчю Центральної ради та початку Української революції. Травень 2007 р. – Біла Церква, 2007. – С. 54-66.

24-26 серпня 1917 р. – Перше засідання

(На засіданні 24 серпня 1917 року присутні 47 гласних; 26 серпня до них приєдналися ще 3-є гласних)

- Урочисте відкриття першого засідання Першої Білоцерківської міської думи.
- Обрання голови думи (Олексій Афанасійович Ковальський) та його заступників (старший товариш голови – Давид Шльомович Рутгайзер, молодший товариш – Абрам Мошкович Айзенберг).
- Рішення про ведення протоколів думи чотирма мовами.
- Про начальника міської міліції Гдешинського і його помічника Мехліса.

5 вересня 1917 р. – Друге засідання

(Присутні 44 гл.)

- Про необхідність термінового формування Білоцерківської міської управи у зв'язку із продовольчою кризою і загрозою страйку пожежників і міліції.
- Вибори членів міської управи.

16 вересня 1917 р. – Третє засідання

(Присутні 40 гл.)

- Обрання члена управи по адміністративно-господарчому відділу.
- Виділення для Української військової ради та Вільного козацтва ім. Палія приміщень для їх центральних органів.
- Про дозвіл на проведення фінансової позики міською управою в сумі 75000 карб.
- Обрання членів комісій міської думи: фінансової, оціночної, юридичної, санітарно-медичної, благоустрою, а також продовольчої.

30 вересня 1917 р. – Четверте засідання

(Присутні 32 гл.)

- Про обрання міського голови.
- Про проведення позики у 75000 карб.
- Підготовка виборів до Установчих Зборів.
- Про міський податок на театральні та кінематографічні вистави.
- Утворення комісій – шкільної, соціального забезпечення, а також комітету допомоги військово-покаліченим.

3 жовтня 1917 р. – П'яте (надзвичайне) засідання

(Присутні 30 гл.)

24-26 серпня 1917 р. – Перше засідання

(На засіданні 24 серпня 1917 року присутні 47 гласних; 26 серпня до них приєдналися ще 3-є гласних)

- Урочисте відкриття першого засідання Першої Білоцерківської міської думи.
- Обрання голови думи (Олексій Афанасійович Ковальський) та його заступників (старший товариш голови – Давид Шльомович Рутгайзер, молодший товариш – Абрам Мошкович Айзенберг).
- Рішення про ведення протоколів думи чотирма мовами.
- Про начальника міської міліції Гдешинського і його помічника Мехліса.

5 вересня 1917 р. – Друге засідання

(Присутні 44 гл.)

- Про необхідність термінового формування Білоцерківської міської управи у зв'язку із продовольчою кризою і загрозою страйку пожежників і міліції.
- Вибори членів міської управи.

16 вересня 1917 р. – Третє засідання

(Присутні 40 гл.)

- Обрання члена управи по адміністративно-господарчому відділу.
- Виділення для Української військової ради та Вільного козацтва ім. Палія приміщень для їх центральних органів.
- Про дозвіл на проведення фінансової позики міською управою в сумі 75000 карб.
- Обрання членів комісій міської думи: фінансової, оціночної, юридичної, санітарно-медичної, благоустрою, а також продовольчої.

30 вересня 1917 р. – Четверте засідання

(Присутні 32 гл.)

- Про обрання міського голови.
- Про проведення позики у 75000 карб.
- Підготовка виборів до Установчих Зборів.
- Про міський податок на театральні та кінематографічні вистави.
- Утворення комісій – шкільної, соціального забезпечення, а також комітету допомоги військово-покаліченим.

3 жовтня 1917 р. – П'яте (надзвичайне) засідання

(Присутні 30 гл.)

- Про фінансування та реорганізацію міської міліції.

10 жовтня 1917 р. – Шосте засідання

(Присутні 32 гл.)

- Встановлення принципів та сум міських податків.
- Обрання польської секції шкільної комісії та культурно-просвітньої комісії.
- Обрання делегата на з'їзд міст у Москві (обраний – тов. міського голови Х. Лемберг).
- Проект обов'язкової постанови про базарні торги.

28 жовтня 1917 р. – Сьоме (екстрене) засідання

(Присутні 38 гл.)

- Про стан справ у місті у зв'язку із останніми подіями: організація Білоцерківського Комітету по охороні революції, арешт начальника міліції та коменданта гарнізону, роззброєння міської міліції.
- Утворення міською думою Комітету по охороні революції і громадської безпеки в складі: представників міської думи (5), міської управи (1), Центрального бюро професійних союзів (1), Виконавчого комітету ради робітничих і солдатських депутатів (3), Вільного козацтва (2), Військової ради (2) і по одному представнику від політичних партій (9) – рос. с.-р., с.-д. (менш.), с.-д. (більш.), бунд, об'єд. євр. соц. парт., укр. с.-р. и с.-д., п.п.с. і сіоністи.

31 жовтня 1917 р. – Восьме (екстрене) засідання

(Присутні 30 гл.)

- Про відновлення порядку у місті і функціонування міліції.

6 листопада 1917 р. – Дев'яте засідання

(Присутні 28 гл.)

- Про фінансовий стан міської управи і виплату заборгованості міліції, пожежникам та іншим службовцям міського самоврядування.
- Про дообрання членів продовольчої управи та комітету допомоги військово-покаліченим.
- Заява комісії при Українській військовій гарнізонній раді.

22 і 23 листопада 1917 р. – Десяте засідання

Засідання 22 листопада 1917 р.:

(Присутні 32 гл.)

- Заява члена фракції об'єднаних єврейських соціалістичних партій А. І. Хінчина про складання ним з себе звання гласного думи і вступ у виконання обов'язків гласного кандидата списку № 1 Г. Г. Черняховського.
- Про переобрання членів продовольчої управи.
- Укомплектування кадрів міської міліції.
- План влаштування міської хлібопекарні.
- Визначення кількості суддів по місту Біла Церква.

Засідання 23 листопада 1917 р.:

(Присутні 21 гл.)

- Про право кооптації думськими комісіями.
- Утворення дільничних комітетів (з метою залучення громадян до безпосередньої участі в справах постачання їх продуктами першої необхідності і паливом, у справі охорони майнової та особистої безпеки, благоустрою і санітарного стану домоволодінь і вулиць, обліку населення та інших, пов'язаних із інтересами громадян, справах).
- Видання обов'язкових постанов для осіб, що займаються візницьким промислом.
- Видання обов'язкових постанов про асенізаційний промисел та утримання в чистоті дворів.
- Про постачання населення борошном.
- Обрання делегата на засідання Української Генеральної Ради (обраний – гл. Бабенко).

29 листопада 1917 р. – Одинадцяте засідання

(Присутні 25 гл.)

- Заява Комітету по охороні міста.
- Ставлення до Української гарнізонної ради.
- Обрання 3-х гласних до губернського земства (обрані – М.П. Левицький, І.М. Настаскін, З.Х. Гранат).
- Заява української фракції про переобрання членів міської продовольчої управи.

7 грудня 1917 р. – Дванадцяте засідання

(Присутні 32 гл.)

- Обрання Білоцерківського міського голови (обрано – Івана Миколайовича Каткова).
- Обрання мирових суддів.

- Прийняття думою боргових зобов'язань колишнього Комітету об'єднаних громадських організацій.
- Делегування гласних думи Х.Є. Лемберга і І.М. Настаскіна на з'їзд міст у Київ.
- Про переобрання членів міської продовольчої управи.
- Обрання 2-х гласних в міське попечительство з опіки сімей запасних.
- Затвердження кошторису витрат на проведення виборів в Українські установчі збори.
- Вимоги пожежної команди.

19 грудня 1917 р. – Тринадцяте (екстрене) засідання

(Присутні 24 гл.)

- Фінансове забезпечення життєдіяльності міста.
- Обрання мирових суддів.
- Про влаштування маніфестації з приводу відкриття Всеросійських установчих зборів.
- Про винокуріння.

21 грудня 1917 р. – Чотирнадцяте засідання

(Присутні 20 гл.)

- Прийняття тексту вітання і підтримки міською думою Всеросійських установчих зборів із засудженням дій «узурпаторів влади – Ради Народних Комісарів».
- Про субсидію Білоцерківській гарнізонній військовій раді.
- Про переобрання членів Білоцерківської продовольчої управи.

30 грудня 1917 р. – П'ятнадцяте засідання

(Присутні 30 гл.)

- Про відмову гл. Тейтеля від звання гласного думи (по хворобі) і заміну його Брискіним (від сіоністської партії).
- Переобрання членів продовольчої управи.
- Про обрання комісії для виконання розрахунків із повітовим земством з виділення міста в окрему земську одиницю.
- Про обрання комісії для визначення меж міста.
- Про прийняття у відання міста продажу горілки.

6 січня 1918 р. – Шістнадцяте (закрите) засідання

(Присутні 24 гл.)

- Про продовольчу управу.

18 січня 1918 р. – Сімнадцяте (екстрене) засідання за участю представників громадських, політичних, військових організацій
(Присутні 30 гл.)

- Про заходи по охороні громадського спокою у зв'язку із подіями 17 січня в Олександрії: утворення органу самооборони – Комітету охорони міста.
- Забезпечення міста продовольством.

25 січня 1918 р. – Вісімнадцяте (екстрене) засідання
(Присутні 30 гл.)

- Організація допомоги безробітним.
- Допомога сім'ям запасних.
- Прийняття обов'язкової постанови, що регулює способи отримання грошових знаків.
- Прийняття шкіл у відання міського самоврядування.

6 і 7 лютого 1918 р. – Дев'ятнадцяте засідання
(Протокол відсутній)

- Про шкільну мережу міста.
- Про взаємовідносини військ, що прибули до Білої Церкви, і міської самооборони.

26 лютого / 11 березня 1918 р. – Двадцяте (екстрене) засідання
(Присутні 24 гл.)

- Про вшанування пам'яті Тараса Григоровича Шевченка: перейменувати вул. Смоляну на вул. Т. Шевченка, відкрити у наступному навчальному році українську школу ім. Т. Шевченка.
- Про стан міста під час панування більшовиків.
- Про ставлення до дій військової влади і прийняття міською думою резолюції.
- Заява Комітету службовців міського самоврядування.

4/17 березня 1918 р. – Двадцять перше засідання
(Присутні 24 гл.)

- Про колективний договір службовців міського самоврядування.

11/24 березня 1918 р. – Двадцять друге засідання
(Присутні 31 гл.)

- Про заяву гл. Балусева про складання ним звання гласного думи, і вступ до складу гласних чергового кандидату із списку №4 С. Левенберга.
- Шкільне питання.
- Про зарплату учительському персоналу.
- Про субсидії курсам для дорослих і Українській гімназії для дорослих ім. Грінченка.

3/16 квітня 1918 р. – Двадцять четверте засідання

(Присутні 19 гл.)

- Про стан міської самооборони.
- Про допомогу біженцям, що перебувають у місті (поляки – 3000 осіб, росіяни – 1000 осіб, євреї – 600 осіб).
- Заява представника міської самооборони.
- Визначення меж міста.
- Про урядову позику.
- Про влаштування в місті водопроводу.
- Шкільне питання.
- Про міську амбулаторію.
- Видання обов'язкової постанови про очищення дворів і вулиць.

17/30 квітня 1918 р. – Двадцять п'яте засідання

(Присутні 19 гл.)

- Про межі та план міста.
- Про збільшення окладу утримання членам управи.
- Про урядову позику.
- Про придбання майна для міста.
- Про виплату утримання вчителям міських училищ.
- Встановлення збору з візницького промислу і податку на коней та собак.
- Про дозвіл торгівлі виноградним вином і пивом.
- Про забезпечення мирових суддів.
- Обрання О. А. Ковальського і С. Ф. Антеповича почесними мировими суддями.

8/21 травня 1918 р. – Двадцять шосте засідання

(Присутні 26 гл.)

- Про стан справ у міській продовольчій управі.

- Інформація про нараду представників міст України, що відбулася 9 травня.
- Про оціночний збір.

20 травня / 2 червня 1918 р. – Двадцять сьоме засідання
(Присутні 19 гл.)

- Затвердження розкладки оціночного збору.
- Про виплату утримання вчителям міських шкіл.
- Про дообрання складу міської продовольчої управи.

24 травня / 6 червня 1918 р. – Двадцять восьме (екстрене) засідання
(Присутні 25 гл.)

- Про асигнування коштів на справу пов'язану із арештом в засіданні 8/21 травня 1918 року гласних думи.
- Про виплату утримання вчителям міських шкіл.
- Про влаштування електричного освітлення в місті.

7/20 червня 1918 р. – Двадцять дев'яте засідання
(Присутні 23 гл.)

- Про увічнення пам'яті Г.В. Плеханова.
- Про переобрання складу міської управи.
- Обрання ревізійної комісії.
- Дообрання складу міської продовольчої управи.
- Про відмову від звання члена міської управи Шишковського.

13/26 червня 1918 р. – Тридцятье засідання
(Присутні 21 гл.)

- Заява гл. Липовецького від списку №2 про відкликання гл. Павлоцького як такого, що протягом півроку не відвідав жодного засідання думи. До складу гласних вступає черговий кандидат по списку №2 – Х. Козлов.
- Про дозвіл продажу пива.
- Про встановлення трактирного збору.
- Про асигнування коштів на витрати по розбору конфліктів домо-власників і квартиронаймачів.
- Про відрядження представника на медико-санітарну нараду губернського земства.
- Дообрання членів у комісію по електричному освітленню.
- Асигнування коштів на асенізаційний обоз.
- Заходи щодо перекупників на базарах.

28 червня / 11 липня 1918 р. – Тридцять перше засідання
(Присутні 22 гл.)

- Дообрання члена міської управи (обраний – агроном С. Ритель).
- Дообрання ревізійної комісії.
- Увічнення пам'яті Г.В. Плеханова: перейменувати вул. Менцелівську на вул. ім. Плеханова; встановити стипендії ім. Г. Плеханова по 60 карб. кожна в рік при Українській гімназії ім. Грінченка, при курсах для дорослих і при Польській гімназії.
- Забезпечення родини був. начальника міської самооборони полковника Лося.
- Асигнування коштів на школу ім. Т. Шевченка.
- Про запрошення санітарно-ветеринарного лікаря.
- Затвердження проекту основних положень концесійного договору на устрій в місті електричного освітлення.

16/29 липня 1918 р. – Тридцять друге засідання
(Присутні 28 гл.)

- Про збільшення строку для прийому заяв на устрій електричного освітлення.
- Про урядову позику в сумі до одного мільйона карб.
- Про переобрання думських комісій.
- Про дообрання членів ревізійної комісії.
- Про дозвіл на продаж виноградного вина.
- Про прибирання падла.
- Про забезпечення роз'їздними коштами судового слідчого 3-ї діляниці.

6/19 серпня 1918 р. – Тридцять третє засідання
(Присутні 23 гл.)

- Про закупівлю містом продовольства.
- Про асигнування коштів на житлово-примирювальну камеру.
- Про роботу ревізійної комісії.
- Про кредитування заходів по боротьбі з холерною епідемією.
- Про відкриття однокласного єврейського училища і субсидії училищам, які перетворені у вищі початкові училища.

11/24 вересня 1918 р. – Тридцять четверте засідання
(Присутні 27 гл.)

- Про ультимативну вимогу вчителів Білої Церкви припинити заняття у школах, якщо їм не буде виплачений борг і не буде гарантовано у майбутньому регулярну виплати зарплати.
- Про фінансовий стан міської управи.

2 жовтня 1918 р. – Тридцять п'яте засідання
(Присутні 21 гл.)

- Переобрання голови думи у зв'язку із закінченням строку його повноважень: переобрано гл. Олексія Афанасійовича Ковальського. Заступником голови думи обрано гл. Станіслава Стефановича Емме.
- Про електрифікацію міста.
- Про фінансові витрати управи.
- Про заходи по боротьбі із холерою.
- Про функціонування громадських майстерень.
- Про виплату утримання вчителям.
- Про влаштування парових млинів: Айзенштейном і Островським.

9 жовтня 1918 р. – Тридцять шосте засідання
(Присутні 23 гл.)

- Затвердження міської шкільної мережі.
- Про електрифікацію міста (пропозиції фірми В. Менцеля).

12 січня 1919 р. – Тридцять дев'яте засідання
(Присутні 22 гл.)

- Про охорону міста.
- Обрання членів у комісію постачання.
- Позачергова заява члена управи Тимченка про клопотання Союзу інвалідів.

ДЖЕРЕЛА:

Протоколи №1-15: ДАКО, ф. 1716, оп. 2, спр. 9 («Протоколи засідань Білоцерківської міської думи за серпень–грудень 1917 р. Списки гласних і кандидатів до них за 1917 р.»).

Протоколи №16-24: ДАКО, ф. Р-2796, оп. 1, спр. 95 («Журнали Білоцерківської міської думи №16-24 від 6 січня до 16 квітня 1918 р., надіслані на затвердження губернському комісару»).

Протоколи №25-36: ДАКО, ф. Р-2797, оп. 1, спр. 168 («Протоколи Білоцерківської міської думи, надіслані на затвердження (копії) і листування з приводу цього»).

Протокол №39: ДАКО, ф. Р-2798, оп. 1, спр. 38 («Журнал засідань Васильківського надзвичайного народного (земського) зібрання й Білоцерківської міської думи (копії), надіслані на затвердження та листування з приводу цього»).

Місто Біла Церква: історія самоврядування та символіки. – Біла
М65 Церква: Вид-во ТОСК, 2007. – 102 с.

В збірнику розміщено статті, які присвячені історії самоврядування міста Біла Церква. Розглянуто надання місту привілеїв великими князями та королями Зигмунтом II Августом, Стефаном Баторієм та Зигмунтом III протягом 1555-1620 рр., діяльність Білоцерківської міської думи в 1917-1919 рр. та генезу міської символіки. Подано також спроби систематичного огляду розвитку міського самоврядування на тлі майже тисячолітньої історії міста.

Видання адресоване історикам та краєзнавчій громадськості.

ББК 63.3 (4УКР – 2Біла Церква) + 26.89 (4УКР – 2Біла Церква)